

PREOCUPĂRILE LITERARE ALE LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU

Rolul lui Mihail Kogălniceanu în dezvoltarea literaturii noastre din perioada prerevoluționară este covârșitor. El a întemeiat cea mai importantă revistă literară din epocă, „Dacia literară” (1840), apoi „Propășirea” (1844), unde s-a dus o activitate susținută, critică, de promovare a literaturii române originale din toate provinciile. Kogălniceanu a recomandat scriitorilor să se inspire din trecutul de luptă pentru libertate națională a poporului nostru și din realitățile sociale contemporane. În acest scop a atras atenția asupra cronicilor, publicând pentru prima dată un *corpus* al lor (*Letopisețele Țării Moldovei și ale Valahiei*, I-III, Iași, 1852, 1845, 1846), „a îndemnat la acțiunea de culegere a producțiilor populare și la inițierea unei literaturi în spiritul și limba folclorului românesc”. Am apelat la aceste constatări ale criticului literar Alexandru Piru din considerente că ele relevă cu exactitate și în cunoștință de cauză rolul lui Mihail Kogălniceanu în dezvoltarea literaturii noastre naționale. Mai mult de atât, ele ne conving în faptul că acest mare erudit al neamului românesc a întrevăzut căile de îmbogățire a literaturii noastre naționale prin intermediul perlelor trecutului nostru glorios și a înțelepciunii noastre populare, transmise cu pietate, pe cale orală, din generație în generație.

De la bun început considerăm necesar să remarcăm și următoarele: preocupările literare nu s-au aflat nici-când pe prim planul activității lui Mihail Kogălniceanu. Pe el îl cunoaștem, mai întâi de toate, ca însuflețitor al creației scriitorilor timpului. Dovadă elocventă a acestui fapt sunt și direcțiile „Daciei literare”, exprimate în articolul *Introducere*, sub semnătura lui Mihail Kogălniceanu. Or, chiar ele constituie un program concret de activitate al generației de la 1848:

a) pentru o literatură militantă sau altfel spus pentru prioritatea criteriului istoric asupra criteriului estetic în aprecierea operei literare. Acest sens militant este exprimat prin titlul revistei, fiindcă vizează unul dintre obiectivele revoluției burgeoze-democrate – unitatea națională; este exprimat prin „duhul național” al publicației: „O foaie care părăsind politica s-ar îndeletnici numai cu literatura națională”.

b) pentru o literatură originală și de specific național, fiindcă „traducțiile nu fac literatură” și „istoria

noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țări sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și de poetice...”. Conceptul de specific național este înțeles la nivel tematic, autorul îndemnând pe scriitorii să se inspire din folclor, istorie și realitatea socială. De aceea Kogălniceanu publică, în primul număr, nuvela *Alexandru Lăpușneanu* de Costache Negruzzi, ca aplicare practică a programului. În ea avem o critică a societății feudale, ca obiectiv esențial al ideologiei iluministe.

c) pentru unificarea culturală înaintea unificării politice a românilor din principatele românești: „Așadar foaia noastră va fi un repertoriu general al literaturii românești, în carele ca într-o oglindă se vor vede scriitorii moldoveni, munteni, ardeleni, bănațeni, bucovineni, fieștecarele cu ideile sale, cu limba sa, cu chipul său”.

d) pentru o limbă română literară unitară: „Românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți”.

e) pentru o critică literară obiectivă: „Critica noastră va fi nepărtinitoare, vom critica cartea iar nu persoana”.

Acest program adevăratește într-un mod convingător următoarele opinii ale lui G. Călinescu referitoare la personalitatea lui Mihail Kogălniceanu: „Darul de căpetenie al lui Mihail Kogălniceanu e de a fi avut spirit critic, atunci când lumea nu-l avea; și de a-l fi avut în formă constructivă, ardentă, fără sarcasm steril”.

Deși a apărut doar cu câteva numere, fiind suspendată de guvern pentru tendințele progresiste, revista „Dacia literară” a reușit în acest răstimp să formeze „un curent de opinii critice și estetice ce aveau să ducă la realizarea unei literaturi originale, cu reale posibilități de a concura cu literatura europeană”. Salutabil e că în paginile celor câteva numere apărute au semnat articole, opere literare valoroase, scriitori precum Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Grigore Alexandrescu etc. De aceea e pe deplin explicabil faptul că Șerban Cioculescu, în studiul său *Istorie a literaturii române*, ține să sublinieze următoarele: „Meritul principal al lui Kogălniceanu este de ordin teoretic. Prin *Introducere* la «Dacia literară», gânditorul enunță o adevărată doctrină, pe cât de concentrată, pe atât de

temeinică. Ideile principale ale direcției sale sunt: combaterea imitației, manie covârșitoare în literatură, a traducerilor mediocre, încurajarea literaturii originale, cu izvoare de inspirație din literatura națională, din frumusețile țării și pitorescul poetic al moravurilor; realizarea unei limbi și a unei literaturi comune pentru toți; funcționarea unei critici nepărtinitoare, cu cruțarea persoanelor; excluderea politicii, dar nu și a moralei; publicarea producțiilor românești «fie din orice parte a Daciei», cu condiția valorii literare”.

După cum am subliniat ceva mai înainte, o directă și veridică urmașă a „Daciei literare” a fost „Propășirea” (1844). Dumitru Micu își expune următoarele opinii cu privire la importanța acestei publicații periodice: „Apărută, de fapt, datorită cenzurii, numai cu subtitlul (schimbat și el): *Foaie științifică și literară* și cu articolul-program masacrat, ea a fost suprimată în chiar anul apariției, după numărul 42. Reunind scriitorii din ambele principate (Kogălniceanu, Negruzzi, Negri, Alecsandri, Donici, Ghica, Alexandrescu, Văcărescu, Bălcescu, Bolintineanu etc.), «Propășirea» nu s-a limitat la literatură; a fost prima publicație cu profil enciclopedic din Moldova, reflectând preocupări artistice, lingvistice, istorice, de învățămînt, viața socială, drept etc”. La rîndu-ne vom adăuga și următoarele precizări: fondînd și redactînd diverse publicații periodice, Mihail Kogălniceanu urmărea scopul nobil de a răspîndi pe cale largă ideile progresiste ale timpului, de a lumina poporul, pregătindu-l în acest fel pentru realizarea idealurilor viitorilor patruzeci-optiști. Anume prin aceasta se explică faptul că: „În aceste publicații el strecura bucăți de lectură cu filc, înțelegea să răspîndească gustul cititului, stîrnind interesul în direcții diferite: literatură, istorie, sociologie, economie și politică”.

Axîndu-ne în rîndurile ce urmează pe scrierile artistice ale lui M. Kogălniceanu, de la bun început vom accentua că majoritatea dintre ele au apărut în paginile edițiilor periodice pe care le-a inaugurat. Exegeții în materie scot în evidență adevărul incontestabil că Kogălniceanu a scris puține opere literare propriu zise și n-a respectat el însuși în întregime directivele „Daciei literare”. În 1840, subliniază A. Piru, el publică două comedii, *Două femei împotriva unui bărbat* și *Orbul fericit*, amîndouă prelucrate în baza operelor scriitorilor străini. Nuvela *Iluzii pierdute* (1841), cu titlul împrumutat unui roman de Balzac, scurtă povestire a unui episod erotic juvenil, pare abia prologul unui roman, în care numele personajului principal, Nicette, e luat din *Mon voisin Raymond* de Paul de Kock. *Nou chip de a face curte*, apărut în „Dacia literară” la rubrica „Scene pitorești din obiceiurile poporului”, e o adaptare după Jacques Raphael, *Les soirées*

dansantes de Paris, ou le livre de cent et un (1833). *Fiziologia provincialului în Iași* (1844) imită o fiziologie a lui Pierre Durand. În fine, *Tainele inimii* e tot un început de roman (de prin 1850), iar nuvela istorică *Trei zile din istoria Moldovei* n-a fost terminată. *Tainele inimii* ar fi fost o critică a cosmopolitismului, cum rezultă dintr-un pasaj: „Spre a mă tălmăci mai bine, și ca să intru în gustul cititorilor mei, voi lua de pildă un scriitor străin. Cînd vestitul Eugene Sue au vroita a interesa clasele bogate în favorul claselor muncitoare, el n-au făcut o carte de moral, ci s-au slujit de un roman; el au scris *Tainele Parisului*. Așa și mie fie-mi iertat! Între descrierea cofetăriei lui Felix și o declarație de amor, a vă zice două cuvinte în contra manii ce avem a ni întipări numai modelele rele și abuzurile străine...”. Asupra scrierilor sus menționate ale lui M. Kogălniceanu ne vom concentra mai detaliat atenția ceva mai departe, nu înainte de a lua în calcul și alte opinii ale savanților despre această figură proeminentă a neamului nostru.

Așadar, alt critic literar, George Ivașcu, talentul literar al lui Mihail Kogălniceanu îl vede în: „...spontaneitate, în introducerea iscusită a parantezelor de plăcută digresiune, în asocierea fericită a ideilor și amintirilor, rezultînd texte cu un relief personal inconfundabil, redactate într-o limbă savuroasă, colorată discret și regional, de o oralitate abia stăpînită, teren pe care darul improvizăției l-a scutit de migala artistică a compunerii”.

Or, acest talent literar al lui Mihail Kogălniceanu noi îl întrevădem anume în tălmăcirea și adaptarea de către el a unor opere literare. O adaptare reușită din literatura franceză este schița lui M. Kogălniceanu *Fiziologia provincialului în Iași* de Pierre Durand, fapt remarcat de noi ceva mai înainte. Această lucrare a lui M. Kogălniceanu apare după ce a văzut lumina tiparului opera lui C. Negruzzi *Fiziologia provincialului*, care urmărea scopul de a elucida moravurile societății. Schița a rămas neterminată. Personajul ei central e un boier de provincie sosit pentru înția oară în capitală. Autorul schiței a reușit să-l zugrăvească pe acest boier în așa mod „încît oricine să-i poată ceti pe frunte cuvîntul provincial ca un blăstăm strămoșesc”. De la sine apare întrebarea: ce pături sociale ale societății a mai zugrăvit în această schiță satirică marele nostru cărturar? Cu fermitate putem spune că în ea n-a fost rezervat niciun rînd pentru descrierea celor ce muncesc zi de zi pămîntul cu sudoarea frunții. Explicațiile lui M. Kogălniceanu se rezumă la următoarele: „Țăranii, adică muncitorii de pămînt, nu pot să-mi slujească tipului meu. Viața lor este așa de ticăloasă în privire cu a noastră, caracterul lor este așa de firesc, compătimirea mea pentru dînșii este așa de mare și de dreaptă, încît

mi-aș împuța ca o nelegiuire cea mai mică glumă, ce aș putea face asupra unei stări de oameni, asupra căria razimă toate sarcinile, afară de cele folositoare, și care ne hrănește pre noi, leneșii și trîndavii orașelor”.

Atitudinea binevoitoare a lui Mihail Kogălniceanu față de oamenii simpli iese la iveală și din alte opere literare ale sale. De exemplu, în schița *Nou chip de a face curte*, care, în fond, mai degrabă reprezintă prin sine un adevărat studiu folcloric, printr-un vădit contrast sunt zugrăvite nunțile de la țară și nunțile ce au loc în mediul celor avuți. Autorul remarcă faptul că la cei bogăți „...căsătoria este o speculație, binecuvîntarea părintească o comedie de rîs, fata o marfă adeseori dată pe credit și cununia o profanație”. Schița *Nou chip de a face curte* constituie, în fond, un studiu folcloric. Mihail Kogălniceanu citează pe larg și comentează patru orații de nuntă, pe care le găsisese într-un manuscris de familie. „Această scriere, subliniază cercetătorii operei kogălniciene, ilustrează faptul că nu numai în plan teoretic, dar și în practica sa literară scriitorul a căutat să scoată în evidență valoarea creațiilor folclorice, frumusețea obiceiurilor populare, pe care le recomanda ca sursă de inspirație”.

Un vădit interes, grație caracterului său memorialistic și documentar, reprezintă și o altă operă literară a lui M. Kogălniceanu – nuvela cu titlul sugestiv *Iluzii pierdute*. Motivele predominante în ea sunt: falsul patriotism, căsătoriile bazate pe interese materiale, în afară de aceasta cu lux de amănunte autorul reușește să redea în ea și viciile societății.

Inspirat de realitățile timpului, ilustrul nostru om politic, publicistul, scriitorul M. Kogălniceanu a lăsat generațiilor ce vor urma și un început de roman, *Tainele inimii*. Luxul de import, falsul patriotism, cultura superficială, moravurile corupte în societatea privilegiată – acestea sunt viciile pe care aspru le critică M. Kogălniceanu prin intermediul personajelor din roman. De exemplu, unul dintre ele – Stihescu – conchide cu indignare: „Știu că europenii au multe lucruri bune, dar socot că le-am putea lua altceva, decît straele, butcele și luxul desfrînat, care vă pregătește un viitor de ticăloșie... Bunăoară tu, vere Leșescule, care ai vînturat opt ani de zile toată Europa civilizată, mult mai bine ai fi făcut dacă ai fi adus vre-un plug bun, vre-un soi de moară, care să facă mai curată făina, vre-o născocire de a îmbunătăți sămînța grîului și soiul vitelor, adevăratele noastre bogății”. În alt loc scriitorul constată cu amărăciune că, în pretenție de a ne civiliza, am lepădat ce era bun pămîntesc și n-am păstrat decît abuzurile vechi. Mihail Kogălniceanu, în urma celor constatate, ține să accentueze că adevărata civilizație este aceea pe care o tragem din sînul nostru, reformînd și îmbunătățind instituțiile trecutului cu ideile și

propășirile timpului de față. Cu regret scriitorul ajunge la următoarele concluzii dureroase: „...ne pretindem nație civilizată, și avem robi; civilizația noastră se mărginește în lux, în mărfurile europene, care ne exportează toată bogăția... în cunoștința superficială a unei sau două limbi străine...”.

Linia de forță a lui M. Kogălniceanu în scrierea acestui roman constă și în caracterizarea personajelor. El reușește să scoată în evidență atît trăsăturile lor morale, cît și felul lor de a se îmbrăca, de a se comporta în societate. În această galerie de personaje nu lipsesc nici chipurile feminine, prezența cărora o atestăm la finele capitolului.

Și din opera literară a lui Mihail Kogălniceanu de inspirație istorică putem spicui sugestii și propuneri, care nici în timpul de față nu și-au pierdut din actualitatea sa. Vom enumera doar cîteva din aceste scrieri valoroase: o serie de schițe: *Bătălia de la Războeni și pricinile ei*, *Ioan Albert și Ștefan cel Mare*, *Ștefan cel Mare arhitect*, *Un vis al lui Petru Rareș*, nuvela *Trei zile din istoria Moldovei*.

Un interes vădit față de istoria, viața socială și culturală a altor popoare Mihail Kogălniceanu l-a demonstrat prin însemnările sale de călătorie la Viena și în Spania. Or, ele sunt considerate ca unele dintre cele mai prețioase scrieri de acest gen în literatura română, datorită bogăției de informații inserate în ele, străduinței scriitorului de a face o paralelă cu stările de lucruri din țara sa.

E însemnată contribuția lui Mihail Kogălniceanu și la înființarea Teatrului Național din Iași, în genere în crearea dramaturgiei naționale. Cu scopul de a intensifica lupta contra nelegiuirilor regimului existent, Mihail Kogălniceanu lucrează mult asupra îmbunătățirii repertoriului teatrului. Din aceste considerente, scrie o serie de articole pe această temă, ce sunt intitulate *Teatru*, *O repetiție moldovenească sau noi și iar noi* etc., unde indică condițiile grele în care activează membrii trupei teatrale, indiferența conducerii față de dramaturgia autohtonă.

Or, cu articolele sale privitoare la problemele făuririi unei serioase instituții teatrale și a dramaturgiei naționale, Mihail Kogălniceanu intră în lista celor care au pus începutul criticii literare românești.

În concluzie putem afirma: marele erudit Mihail Kogălniceanu a reușit să aducă un aport considerabil și în dezvoltarea literaturii române grație spiritului său critic, grație cunoașterii vieții reale a celor mulți, grație respectului față de trecutul nostru glorios, grație dragostei față de înțelepciunea noastră populară.